

Sabima kartleggingsnotat 38-2025

**Kartlegging av den siste
svartkurleforekomsten *Nigritella nigra* (L.)
Rchb. f. i Gudbrandsdalen, Håkåsæter
naturreservat Sør-Fron 4.7.2025**

Av Eike Müller

Kartlegging av siste svartkurleforekomsten *Nigritella nigra* (L.) Rchb. f. i Gudbrandsdalen, Innlandet

Emneord: Svartkurle, verneområde, naturreservat, frø

Etter lang tids kjennskap til at ei naturbeiteeng i Håkåsæter naturreservat kan ha det siste forekomst en av svartkurle i Gudbrandsdalen, ønsket Innlandet Botanisk Forening å kartlegge forekomsten. Det finnes en egen forskrift om [svartkurle som prioritert art](#).

Svartkurle i Skandinavia er en egen underart (*Nigritella nigra* ssp. *nigra*), og var i utgangspunktet en art som er ikke særlig hyppig forekommende eller dominant der den vokser. Over de siste hundre år med skifte av produksjonsmetoder i landbruket, har arten hatt en sterk tilbakegang og er på norsk rødliste for arter i kategori EN (sterkt truet). Det er noen få forekomster i Sverige, estimert på rundt 2000 blomstrende eksemplarer på cirka 13 lokaliteter. Frøproduksjonen til svartkurle er aseksuell, via apomiktisk dannet frø, men seksuell reproduksjon av frø er forventet, men ikke kartlagt eller undersøkt (faggrunnlag til svartkurle som prioritert art). Undertegnende har ikke funnet noe litteratur hvor det kommer fram mer detaljert kunnskap rundt frøproduksjon, pollinering eller forhold mellom aseksuell og seksuell frøproduksjon. Arten er triploid, og det er uklart om den produserer vitale pollen. Det eksisterer en hybrid mellom svartkurle og brudespore, og derfor kan produksjon av vitale pollen ikke utelukkes.

Undertegnende jobber daglig som førstekonservator i naturhistorie ved Randsfjordmuseet og det har vært en del historiske forekomster i noen av museets eierkommuner (Nordre Land og Gausdal kommuner). Disse historiske funnene er oftest belagte funn fra Torpa-regionen og noe som eventuelt kan ha vært i Hynna naturreservat. Registeringene er fra siste del av 1800-tallet og forekomster er ikke påvist de siste hundre årene. Etter at alle historiske forekomster ble sjekket i Artskart, ble det klart at forekomsten i Håkåsæter naturreservat er den siste gjenværende i Gudbrandsdalen.

Svartkurle i Norge har en fragmentert utbredelse i Norge, med sin hovedforekomst langs den nordlige fylkesgrensa av Innlandet fylke, i Trøndelag, en forekomst i Nord-Troms, og den nevnte forekomsten i Gudbrandsdalen (som er den sørligste forekommende i Norge). Undertegnende er rimelig sikker på at forekomsten i Håkåsæter naturreservat ikke har noen mulighet for å ha kontakt til forekomstene lenger nord, og er dermed en fullstendig isolert populasjon. Genetisk isolasjon fra hovedpopulasjonen kan sees som høy risikofaktor for overlevelse av populasjonen. Data om genetisk mangfold i denne populasjonen er ikke kjent.

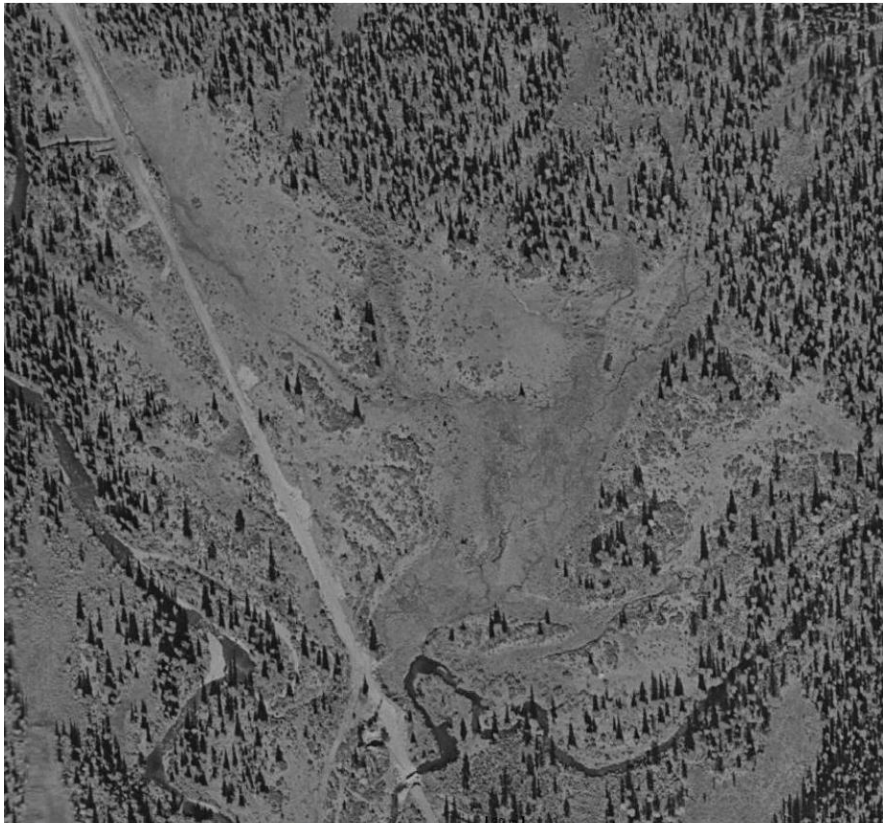
Den 4.7.2025 gjennomførte Innlandet Botaniske Forening en befaring og en enkel kartlegging av forekomsten i Håkåsæter naturreservat. Forekomsten er fordelt på to litt separerte naturlige beiteenger. Det er vanskelig å si om engene er naturlige eller seminaturlige. Historiske flybilder fra 1959 viser ikke noen aktivitet av slått, og området viser allerede i 1959 tegn til lett gjengroing. Det ble registrert cirka 36 blomstrende individer i løpet av kartleggingen i juli 2025, det er estimert at cirka 20-30 % av individene til svartkurle blomstrer samtidig, slik at populasjonen i Håkåsæter naturreservat kan være ca. fire ganger så stor (mellom 120 og 180 individer). For å ha et godt genetisk mangfold, antar man at det kreves en populasjon på cirka 500 individer i genetisk kontakt med hverandre. Dermed er populasjonen i Håkåsæter naturreservat altfor liten.

I løpet av befaringen, ble det observert en rekke fysiske markeringer ved blomstrende planter og sikkert tidligere blomstrende planter hvor det ble brukt små plastrør i forskjellige farger samt noen markeringer i tre. Slike markeringer er skjemmende i naturen, og egentlig burde ikke slike markeringer ble etterlatt på permanent basis. I stedet kan det brukes små flagg for å markere individer temporært, og deretter kan det tas flybilder med en drone og markeringene samles inn etterpå. Dronebildene kan georeferenseres, og forekomstene av blomstrende individer dokumenteres da fra år til år digitalt heller enn permanent (eller semipermanent) på stedet.

Med tanke på genetisk bevaring av forekomsten, har vi diskutert med både NTNU og UiB om at frø burde lagres i genbanken for å sikre den siste populasjonen av svartkurle i Gudbrandsdalen. Etter befaringen i juli 2025, ble det tatt kontakt med Statsforvalteren i Innlandet (som har forvaltningsmyndighet for naturreservatet), og vi etterspurte en skjøtselsplan for reservatet, muligheter for genetisk bevaring av frø som lagres i genbanken ved Universitet i Bergen, samt et ønske å diskutere muligheter for et genetisk overvåkningsprogram for svartkurle og spesielt populasjonen i Håkåsæter naturreservat. Henvendelsen er til i dag ikke besvart av Statsforvalteren Innlandet.

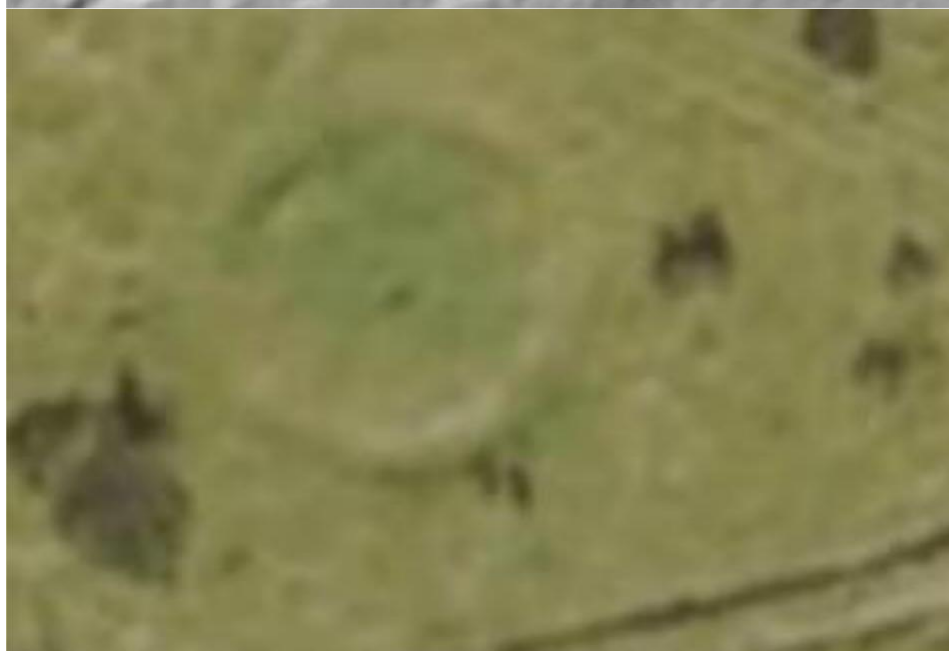
Begge engene hvor svartkurle befinner seg i reservatet ser ut til å være beitet. Den største forekomsten er inngjerdet og beiting er da antageligvis temporært, den mindre forekomsten er ikke inngjerdet og har preg av beiting med storfe og småfe. Den delen med gjerde har en del vierbusker og det kan diskuteres om utbredelsen av gjerdet kan minimeres litt. Vierbuskene har stort sett etablert seg på slutten av 1970-tallet og har ikke blitt redusert siden da. I Sverige er det anbefalt at enger med svartkurle slås en gang i året for å opprettholde store populasjoner. Det er ikke funnet noe indikasjon for slått ved populasjonen i Håkåsæter naturreservat i 2025.

Flybilder fra 1956 og 2024, området er preget av sterk gjengroing.

Vi anbefaler på det sterkeste å sikre forekomsten med frø fra populasjonen i Gudbrandsdalen i genbanken ved Universitet i Bergen, samt starte opp et helhetlig genetisk overvåkningsprogram for hele forekomsten, hvor små avgrensede populasjoner overvåkes hyppigere og eventuelt i sin helhet. En nødvendighet for forskning på svartkurle sin genetikk er også anbefalt i faktagrunnlaget for arten som nå er mer enn 10 år gammelt. Videre er mye av faktaene i faktagrunnlaget basert på andre forekomster enn populasjonen i Håkåsæter naturreservat og det burde samles inn data også fra denne forekomsten.

På en av de to engene befinner seg en struktur (se bilder ovenfor) som kan være kulturminne og burde undersøkes av arkeologene i Innlandet fylke. Det ble også påvist svartkurle der.

Litteratur:

Brunkulla Artdatabanken Sverige <https://artfakta.se/taxa/Gymnadenia-nigra-1085/information> access: 12.11.2025

Faktaark svartkurle M52-2013, Miljødirektoratet

Faktagrunnlag svartkurle *Nigritella nigra* oktober 2013, Miljødirektoratet

Forfatter:

Eike Müller

Førstekonservator (NMF)

Randsfjordmuseet AS